

Помазан Д.Ю.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Гудзь В.В.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ДИПЛОМАТИЧНИХ ВІДНОСИН У СВІТЛІ ЕКОНОМІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНИ ТА ОСМАНСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В ПЕРІОД ГЕТЬМАНАТУ

Дослідження зосереджене на висвітленні економічних взаємин між Українською Державою доби Гетьманату 1918 року та Османською імперією, які постають як невід'ємна частина ширшого дипломатичного процесу, що розгортався після завершення Першої світової війни. У центрі уваги перебувають механізми економічного співробітництва, що формувалися в умовах політичної нестабільності, територіальних трансформацій та конкуренції держав за контроль над стратегічними ресурсами чорноморського регіону. Підкреслюється, що характер українсько-турецьких економічних контактів не зводився лише до звичайного товарообміну, адже включав аспекти фінансової взаємодії, кредитних домовленостей, логістичної координації та забезпечення постачання продукції, яка мала важливе значення для короткострокової стабільності обох країн. Аналіз основних угод і дипломатичних документів дозволяє простежити, як формувалися правові рамки взаємодії, що регулювали питання тарифів, морських перевезень, консульської підтримки й захисту економічних інтересів. Особлива увага приділяється діяльності дипломатичного корпусу Гетьманату, який намагався поєднати економічні потреби держави з її зовнішньополітичними пріоритетами та водночас забезпечити Україні можливість утвердитися як суб'єкт міжнародних відносин. Взаємодія з османською адміністрацією розглядається як приклад прагматичної співпраці, спрямованої на створення сприятливих умов для торгівлі у період, коли обидві держави шукали способи адаптації до нового геополітичного порядку. У статті підкреслюється взаємозалежність економічних ініціатив і дипломатичних процесів, які мали вплив на часткове міжнародне визнання Української Держави, а також на зміцнення її політичного та економічного статусу на тлі швидкоплинних подій 1918 року. Висновки демонструють, що навіть обмежені форми співробітництва могли набувати стратегічного значення та ставати підґрунтям для формування більш стійких моделей взаємодії між державами у періоди політичних трансформацій.

Ключові слова: Українська Держава, Гетьманат, Туреччина, економічні відносини, дипломатія, міжнародна торгівля, стратегічні ресурси, фінансова співпраця.

Постановка проблеми. Економічний вимір україно-турецьких відносин 1918 року набуває значення як приклад спроби двох держав адаптуватися до руйнації імперських систем і створити нову модель регіональної взаємодії. Через призму торговельно-економічних ініціатив стає помітним прагнення України закріпити власну суб'єктність у Чорноморському просторі й використати співпрацю з Туреччиною для стабілізації внутрішньої економіки та розширення зовнішньополітичних можливостей. Актуальність теми визначається тим, що економічний вимір україно-турецьких відносин 1918 року відкриває можливість простежити, як

нові та ослаблені державні утворення намагалися діяти в умовах стрімкої трансформації міжнародного середовища. Українська Держава, прагнучи зміцнити власну міжнародну позицію, розглядала торговельно-економічну співпрацю з Османською імперією як інструмент стабілізації внутрішнього ринку, налагодження експорту й залучення партнерів у Чорноморському регіоні. Туреччина, виснажена війною й економічною блокадою, бачила в Україні перспективне джерело продовольства, сировини й можливість оживлення чорноморської торгівлі, що відповідало її стратегічній необхідності відновлювати зв'язки після тривалого занепаду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У межах нашого дослідження історіографію цієї теми можна поділити на три широкі групи. Перша зосереджується на історії та міжнародній політиці доби Скоропадського, простежуючи, як внутрішні трансформації та зовнішні виклики визначали рамки державотворчих рішень. Серед неї слід виділити таких провідних науковців: Р. Я. Періг; М. С. Кравчук; М. М. Приходько. [4; 8; 9]. Друга група спрямована на дослідження україно-турецьких дипломатичних контактів, що відкриває перспективу для розуміння динаміки двосторонніх переговорів і місця України в регіональних конфігураціях. Серед істориків україно-турецької дипломатії доречно виділити Б. В. Сергійчука та І. Б. Матяш, які фундаментально вивчають цю тему на архівних джерелах [5; 6; 11]. Третя група акцентує увагу на фінансових аспектах, аналізуючи механізми економічної взаємодії, кредитні ініціативи та фіскальні інструменти, які формували практичні підвалини співпраці. Серед сучасних дослідників слід виокремити П. П. Гай Нижника, який доволі детально вивчає фінансовий вимір доби Гетьманату [2].

Постановка завдання. Метою статті є виявлення особливості дипломатичних відносин у світлі економічної взаємодії України та Османської імперії 1918 року й показати, як ці контакти впливали на формування нової регіональної політичної та торгівельної конфігурації.

Виклад основного матеріалу. Вже на початку державного будівництва українська дипломатія виходила за межі контактування лише з безпосередніми сусідами, які тоді постали у вигляді квазі-державних утворень на уламках Російської імперії. Східний напрямок постав як один із ключових, оскільки інтереси простягалися до Азії, охоплюючи території колишньої Османської імперії, Закавказзя та далі – до Персії. Весною 1918 року перший посол у Стамбулі Михайло Левитський отримав доручення встановити контакти з перським представництвом і поглибити присутність України в Грузії, Вірменії та Азербайджані. За гетьманування Павла Скоропадського увага уряду поширювалася навіть на політично впливових осіб регіону, серед яких був Мугаммед Алі-шах, чия присутність в Одесі відкривала можливість використати перські зв'язки у переговорах про майбутні торговельні маршрути й сприяла просуванню українських економічних інтересів на Південному Сході [1, с. 7–8].

Взаємини між Україною та Туреччиною вирізнялися тим, що їхнє зародження передувало

Брестському мирові, який фактично закріпив міжнародне визнання України в 1918 році [6, с. 32–33]. Однак, ще 1914 року, задовго до дипломатичної легітимації, заснований у Львові Союз визволення України (далі СВУ) виробив орієнтацію на Центральні держави й намагався перетворити українське питання на чинник міжнародної політики. У цьому середовищі постала відозва СВУ до турецького народу, видана у Відні 25 серпня 1914 року та перекладена турецькою мовою, що фактично стала першим документом у майбутніх україно-турецьких контактах. У ній наголошувалося на спільності інтересів та історичних зв'язках, а також на перспективі союзу після створення незалежної України. Коли ж Брестський мир надав Києву офіційний статус міжнародного актора, вже існували ідейні й політичні підвалини, які вирізняли ці відносини серед інших тогочасних дипломатичних напрямів [7, с. 18–20].

Вибір 1918 року як ключового хронологічного рубежу не є випадковим, оскільки саме в цей час склалася нова політична конфігурація, яка надала україно-турецьким стосункам правового та міжнародного виміру. Підписаний 9 лютого 1918 року у Бресті-Литовську мирний договір між Українською Народною Республікою та країнами Четверного союзу, серед яких була й Османська імперія, заклав основу для повноцінних міждержавних контактів у XX столітті. Текст угоди існував у кількох редакціях, зокрема й турецькою мовою, що підкреслювало серйозність підготовчого процесу. Його ключові положення передбачали: (ст. IV) негайне встановлення дипломатичних і консульських зносин; (ст. VI) звільнення військовополонених; (ст. VII) започаткування товарообміну між підписантами. Турецьку сторону представляли Великий Візир і міністр внутрішніх справ Мехмед Талаат-паша, міністр закордонних справ Ахмед Нессімі-бей, колишній Великий Візир Ібрагім Хаккі-паша та генерал кавалерії Ахмед Іззет-паша, українську – делегати Центральної Ради Олександр Севрюк, Микола Любинський та Микола Левитський [5]. Саме 1918 рік створив умови для легітимізації попередніх контактів та формування сталих міждержавних відносин.

1918 рік для внутрішньої політичної системи України також був надзвичайно буремним: зміна режимів від Центральної Ради до гетьманату накладала значну напругу на економіку та зовнішньодипломатичну діяльність [3, с. 15–17]. Невизначеність політичного курсу ускладнювала укладення торгівельних угод і встановлення стабільних економічних контактів із партнерами,

зокрема з Туреччиною. Водночас, саме ці умови робили кожен дипломатичний крок критично важливим, адже від оперативності й точності рішень залежала не лише зовнішньополітична репутація України, а й можливість забезпечення життєво необхідних поставок і стабілізації внутрішнього ринку [5].

Окрім проблем у сфері гуманітарної політики та ресурсів, додавалась складна ситуація з валютною політикою. Фінансова ситуація в Україні 1918 року ускладнювалася насамперед хаотичним обігом іноземних валют, що підривало стабільність національних грошей і створювало додаткові ризики для економічної політики гетьманату. Наявність у вільному використанні німецьких і австро-угорських грошових знаків робила особливо гострим питання їхнього співвідношення з карбованцем. Попри спроби врегулювати ситуацію через міждержавні домовленості та встановлення фіксованих курсів, окупаційне командування дедалі частіше ігнорувало узгоджені правила, сприяючи поглибленню курсових коливань. Унаслідок цього фінансовий ринок утратив передбачуваність, а спроби запровадження додаткових валют лише посилювали загальну нестабільність [10, с. 122–123].

Зовнішня політика держав, що підтримували Україну у 1918 році, була спрямована насамперед на забезпечення себе позиками й великими масивами матеріальних ресурсів, що визначало характер економічних домовленостей. Економічний договір від 10 вересня передбачав використання українського потенціалу у винятково широких масштабах: не менше 40 млн пудів хліба, 6 млн пудів рогатої худоби, 300 тис. овець, 2 млн штук птиці, 400 тис. пудів сала, 2,5 тис. вагонів яєць, 2,5 млн пудів цукру, до 20 млн літрів спирту. До цього додавалися сировинні поставки – 11 200 вагонів деревини, 750 тис. пудів коноплі, 700 тис. шкур великої рогатої худоби, 700 тис. шкур малої рогатої худоби, 500 тис. пудів тютюну та значні обсяги металу [8, с. 177]. Така структура вимог свідчила про намагання союзників компенсувати власні воєнні втрати й дефіцити коштом українських ресурсів, перетворюючи формальне партнерство на економічно нерівноправну взаємодію.

Туреччина також активно цікавилася економічним потенціалом України, розглядаючи її ресурси як важливий елемент для забезпечення власних потреб у продовольстві та сировині. На дипломатичному рівні це було узгоджено від самого початку: Договір про мир між Україною і Союзом

Центральних держав, підписаний 9 лютого, передбачав не лише початок офіційних дипломатичних відносин і обмін полоненими, але й негайне регулювання економічних контактів. Особливий параграф договору щодо Османської імперії зазначав, що економічні відносини між Українською демократичною республікою та Османською імперією мають здійснюватися на принципах «найбільшого сприяння», без надання пільгових режимів, які надані будь-якій іншій державі, до укладання остаточного комерційного договору [12, с. 203–204].

Водночас, Україна активно брала участь у товарообміні та торгівлі, розширюючи економічні контакти з Османською імперією. У вересні 1918 року директор департаменту зовнішньої торгівлі Міністерства торгівлі Ф. Королів надіслав до Генерального консульства Туреччини лист із пропозиціями щодо взаємного товарообміну. На додаток до переговорів члена ради при міністерстві торгівлі та промисловості С. П. Тимошенка, департамент запропонував постачати хліб, пшеницю, ячмінь, цукор та залізо в обмін на бензин, нафту та машинні жири з Батумі. Розрахунок передбачався на еквівалентній основі продуктами. Український уряд узяв на себе зобов'язання погоджувати ці постачання з Німеччиною та Австро-Угорщиною, забезпечуючи, щоб наданий Туреччині цукор не перевищував обсягів, передбачених спільним договором, і тим самим дотримувався баланс між зобов'язаннями перед різними союзниками [5].

Окрім безпосередніх торговельних угод, Туреччина відігравала для України важливу геополітичну роль, оскільки саме через її територію відкривався перспективний напрям для економічного та дипломатичного розширення на Схід. Українські діячі намагалися прокласти шлях до Персії через Туреччину й Закавказзя, розглядаючи цей маршрут як можливість розширення експорту та доступу до нових ринків. У звіті від 30 липня 1918 року посол в Німеччині Федір Штейнгель наголошував на доцільності привернути увагу гетьмана до того, що Османська імперія може стати ключовим коридором для виходу до всього Закавказзя та далі – до Персії. Уряд у Києві бачив шанс закріпитися як монопольний експортер збіжжя й сировини до цих регіонів, а також до східних провінцій Османської імперії. Саме тому Туреччина й Грузія розглядалися як стратегічні партнери у просуванні українських економічних і фінансових інтересів [1, с. 7–8].

У цьому стратегічному вимірі особливого значення набули зусилля української дипломатії,

спрямовані на закріплення прав України на Чорноморський флот, що розглядався як ключовий ресурс для торговельних операцій і контролю над морськими маршрутами. Одіозний дипломат Суковкін зумів досягти домовленості, за якою союзне командування формально визнавало належність флоту українській державі незалежно від чисельності його одиниць. У спеціальній угоді фіксувалася можливість використання низки українських суден, зокрема яхти «Александр Михайлович» та пароплавів «Королева Ольга», «Тигр», «Ієрусалим», а також інших суден навігаційних спілок, здатних забезпечувати транспортні й постачальні операції. Наявність такого морського інструментарію відкривала для України ширші можливості у веденні торгівлі, розширювала доступ до ринків і дозволяла реалізовувати економічні інтереси в акваторії Чорного моря [11, с. 92–93, 96].

В умовах окупації Туреччини військами Антанти українська дипломатична місія зіткнулася з гострою потребою налагодити стабільний канал зв'язку з Києвом, оскільки без оперативного листування було неможливо координувати політичні та економічні дії. Поштове сполучення вимагало врегулювання низки технічних питань: посол Суконкін наголошував, що українському поштовому відомству потрібно встановити паритет франка щодо української монети для міжнародних відправлень та отримати згоду Російського товариства, яке контролювало перевезення російсько-турецької пошти. Лише після цього можна було переходити до укладення окремої українсько-турецької поштової угоди, що потребувала участі фахівця з поштової служби. Телеграфний

зв'язок, який залишався основним засобом комунікації між урядами, також мав критичне значення для економіки: своєчасний обмін інформацією дозволяв координувати поставки товарів, ведення торгівлі та регулювати фінансові операції. Кабелі між Одесою та Константинополем перебували під контролем союзників, тож українська сторона прагнула домовитися про їхнє використання для урядових повідомлень навіть за умов цензури, що забезпечувало оперативність економічних рішень [11, с. 95–97].

Висновки. Отже, економічні відносини України та Османської імперії у 1918 році поєднували торговельні, дипломатичні та стратегічні аспекти, демонструючи прагнення Києва максимально використати ресурсний потенціал держави. Україна поставляла до Туреччини та через неї до Закавказзя та Персії продовольчі товари та сировину – хліб, худобу, птицю, цукор, деревину, коноплі, шкіру та метал, що було важливо для забезпечення торгівлі та фінансових операцій. Водночас дипломатичні зусилля дозволили закріпити права України на Чорноморський флот як ресурс для транспортних операцій. Значну роль відігравала також організація поштової й телеграфної зв'язку, що забезпечувала оперативність економічного керування та координацію поставок. Таким чином, зовнішньоекономічні та дипломатичні ініціативи формували комплексну стратегію зміцнення міжнародних позицій України та її інтеграції у регіональну економіку. Ця тема потребує подальшого дослідження, зокрема в аспектах впливу економічних домовленостей на довгострокову зовнішню політику та розвиток української державності.

Список літератури:

1. Гай-Нижник П. Україна – Туреччина: становлення міждержавних і дипломатичних взаємин (1917–1921 рр.). *Гілея: науковий вісник*. 2020. Вип. 157(1). С. 7–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2020_157%281%29_3
2. Гай-Нижник П. Україна: фінанси і політика (1917–1922 рр.). Київ : Саміт-книга, 2021. 808 с.
3. Гай-Нижник П. Павло Скоропадський і Власний Штаб гетьмана всієї України : боротьба за владу і державність. Київ : Крок, 2019. 626 с.
4. Кравчук М., Марціяш І. Особливості міжнародних відносин за гетьмана П. Скоропадського. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 3. С. 12–18.
5. Матяш І. Архівна складова джерельної бази дослідження українсько-турецьких відносин доби Української революції 1917–1921 рр. *Міжнародні зв'язки України : наукові пошуки і знахідки*. 2019. Вип. 28. С. 340. URL: http://resource.history.org.ua/publ/Mzu_2019_28_18
6. Матяш І. Діяльність першого українського представництва в Стамбулі: державна місія дипломатів. *Україна дипломатична*. 2021. Вип. 22. С. 32–50.
7. Патер І. Г. Турецька орієнтація українського політикуму в роки Першої світової війни. *Новітня доба*. Львів, 2021. Вип. 9. С. 17–29.
8. Пиріг Р. Я. Українська гетьманська держава 1918 року: історичні нариси. Київ : Інститут історії України НАН України, 2011. 335 с.

9. Приходько М. М. Внесок дипломатичного корпусу Гетьманату в реалізацію геополітичної стратегії Павла Скоропадського. *Грані: науково-теоретичний альманах*. 2018. Т. 21, № 3. С. 63–69. <https://doi.org/10.15421/10.15421/171839>
10. Проданюк Ф. Ф. Фінансова політика Української Держави (квітень – грудень 1918 року). *Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи*. 2016. Вип. 7. С. 121–126.
11. Сергійчук Б. В. Українсько-турецькі відносини в першій чверті XX століття: дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.02 «Всесвітня історія». Київ : Дипломатична академія України при МЗС України, 2011. 231 с.
12. Kirimli H. Diplomatic relations between the Ottoman Empire and the Ukrainian Democratic Republic, 1918–21. *Middle Eastern Studies*. 1998. Vol. 34, No. 4. P. 201–239. <https://doi.org/10.1080/00263209808701249>

Pomazan D.Yu., Hudz V.V. PECULIARITIES OF DIPLOMATIC RELATIONS IN THE CONTEXT OF ECONOMIC INTERACTION BETWEEN UKRAINE AND THE OTTOMAN EMPIRE DURING THE HETMANATE PERIOD

The study focuses on illuminating the economic relations between the Ukrainian State of the Hetmanate in 1918 and the Ottoman Empire, which emerged as an integral element of a broader diplomatic process unfolding after the end of the First World War. Attention is directed toward the mechanisms of economic cooperation that developed under conditions of political instability, territorial transformation and competition among states for control over strategic resources in the Black Sea region. It is emphasized that the nature of Ukrainian–Turkish economic contacts was not limited to ordinary commercial exchange, since it encompassed aspects of financial interaction, credit arrangements, logistical coordination and the provision of supplies that were essential for the short-term stability of both countries. The analysis of key agreements and diplomatic documents makes it possible to trace how the legal framework of this cooperation was shaped and how it regulated tariffs, maritime transport, consular support and the protection of economic interests. Particular attention is devoted to the activities of the Hetmanate’s diplomatic corps, which sought to reconcile the economic needs of the state with its foreign-policy priorities while simultaneously ensuring that Ukraine could affirm itself as a subject of international relations. Interaction with the Ottoman administrative structures is interpreted as an example of pragmatic cooperation aimed at creating favourable conditions for trade at a time when both states were searching for ways to adapt to a newly emerging geopolitical order. The study highlights the interdependence between economic initiatives and diplomatic processes, which influenced the partial international recognition of the Ukrainian State and contributed to strengthening its political and economic status amid the rapidly shifting circumstances of 1918. The conclusions demonstrate that even limited forms of cooperation could acquire strategic significance and form the basis for more stable models of interaction between states during periods of political transformation.

Key words: Ukrainian State, Hetmanate, Turkey, economic relations, diplomacy, international trade, strategic resources, financial cooperation.

Дата надходження статті: 23.11.2025

Дата прийняття статті: 15.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025